

Dávid Lajos:

TELEKI SÁNDORRÓL ÉS HUNYADI MARGITRÓL, A SZERELMESEK NAPJÁN

Volt egyszer egy színésznő, úgy hívták, hogy Hunyady Margit (1854-1906). A nagy európai forradalmak századának második felében élt: nálunk a kiegyezés utáni boldog békeidők zajlottak, az angoloknál a viktoriánus kor dúlt, Amerikában pedig a polgárháború. Franciaországban az impresszionisták alkottak, nálunk Hollósy meg Ferenczy Károly. Magyarországon Blaha Lujzáért meg Jászai Mariért bomlott az úri közönség, Hunyady Margitot mégis a kor egyik legnagyobb színpadi alakítójaként emlegették. Ez a szó mai értelmében is modern, öntörvényű asszony kora tradícióin és kötöttségein átlépve járta a maga útjait. Főnemesi családját – a régi, előkelő nemzetséget, amely az Apafiaktól származtatta magát – már tizenhét évesen elhagyta, csakhogy színésznő lehessen. Az irodalommal is kacérkodott, de vidéki, főleg erdélyi színpadokon szerzett országos hírnevet, majd tagja lett a millenium évében induló fővárosi Vígszínház első társulatának. Színpad és irodalom mellett a legfontosabb számára azonban élete végéig a fia maradt, aki kicsi korától ott ült a Vígszínház nézőterén, s később – már befutott novellistaként – a legnagyobb szeretettel és gyöngédséggel írt édesanyjáról. Ő volt Hunyady Sándor: Bródy Sándor író és Hunyady Margit törvénytelen gyermeke.

Teleki Sándor sok tekintetben hasonlított Hunyady Margithoz. Nem sokat adott a társadalmi konvenciókra, a kényelmes, nyugodt főúri életpálya sem igazán vonzotta. Nem hiába nevezte magát „vad gróf”-nak, s nem véletlenül írta neki Petőfi egyik levelében: „Ön az egyetlen mágnás, kit a világon tisztelenek”. Igazi reneszánsz ember: vállalkozó kedvű és kalandszerető, franciából fordít, íróként remekel, s földesúrként legalább annyira ért a mezőgazdaság napi problémáihoz, mint parasztjai. Jókai hatalmas elismeréssel szólt róla, Munkácsyval képzőművészetről beszélgetett, kastélya tele volt remekművekkel Murillótól Velazquezig. Minden idők legműveltebb magyar urai közé tartozott: képes volt mindegyik barátjával, minden témakörben egyenrangúan diskurálni, levelei, emlékiratai hatalmas tudást, humort és emberséget tükröznek. Emellett férfi volt, persze: „egy szerfelett gentleman ember” (Kolozsvári Papp Miklós), „pazar”, „arszlán” (Gyulai Lajos) „a nők egykori kiváló kedvence”, kinek „fiatal éveiben nem volt Erdélyben se hozzá fogható lovas, se vívó, sem céllövő” (Csukási József). A gyengébb nem képviselői közül többen is lehettek, kiket a jóképű és művelt fiatalember figyelmével kitüntették – vagy akik őt figyelmükkel kitüntették.

Hatvány Lajos író és irodalomtörténész így ír kettejükéről, nem kis malíciával – és „együttélésük” tekintetében bizonyosan jó adag túlzással – a kétkötetes Így élt Petőfi c. (1955) könyvében: „Hunyady Margit, egykor kolozsvári, majd a Vígszínház megnyitása után híres pesti színésznő. Sok esztendeig élt Teleki Sándorral, aki, mint a színésznők és írók barátai világszerte cselekedni szokták, kedvesének egy-egy premierje előtt teleharsonázta a sajtót – a darabot, a szerepet s főleg a művésznőt magasztaló cikkeivel.”

Megismerkedésük az 1870-es évek második feléhez köthető. Teleki 1878-ban írt „Petőfi Sándor Koltón” című írásban egy rövid iniciálé erejéig mindenesetre már találkozunk Hunyady Margit nevének említésével:

„A múlt nyáron Mármaros-Szigeten voltam. Egy gombát áruló vén cigányasszony megszólít az utcán, s nagy örömmel kérdezősködik állapotom felől.

Rögtön ráismertem.

– Jer velem – mondám neki.

Fölvittem H. M. asszonyhoz, ki csodálkozott, miért viszek én hozzá egy cigánynőt.

– Vegyenek gombat! – mondtam.

– Mit csináljak én a gombával? Tudja, hogy vendéglőből étkezünk.

– Ajánlom Pila Anikót.

A gombákat megvették.”

Teleki Sándor vonatkozásában ezek elvileg már a „csendes öregség” évei (Csetri Elek), a nagyvilág távlataihoz szokott gróf azonban, amikor csak tehetett, szívesen kiröppent a koltói gazdálkodás, emlékiratai, csodált gyűjteménye és családja köréből hosszabb-rövidebb utakra. 1883-ban még Turinba is eljutott, végső búcsút venni az életfogytiglani száműzetésre ítélt Kossuth Lajostól, leggyakrabban azonban fűsága helyszínét, Kolozsvárt kereste fel: „szép, négyszögletűre nyírt ősz szakállával, kedves, vidám, piros arcával, fiatalos járásával legnevezetesebb alakja volt az erdélyi fővárosnak.” (Gyalui Farkas) Na meg a kolozsvári kőszínház előadásainak, amelyet ezekben az években már nem Koltóról, hanem időközben felépült nagybányai házaiból látogatott...

Kettejük levelezése – melyet Alexander Brody, Bródy Sándor unokája ismertetett először 2006-ban megjelent rendhagyó Hunyady Margit életrajzában – tizenhárom évet ölel át, 1879-től 1892-ig. Teleki utolsó, már betegsége idején írt levele csupán egy névjegykártya, rajta a kézzel írt rövid üzenet: „Szíves megemlékezést nagyon köszöni, s jókívánatát szeretettel viszonzozza: Teleki Sándor / NBányán, Újév napján 1892.” A többi levél azonban már nem ennyire rövid, se nem ennyire szokványos – s korántsem csupán plátói (és egyoldalú) érzelmekről tanúskodik Hunyady Margit iránt, kit a hivatalos „Asszonyom”-tól az „Édes jó Margitom”-on át a „Maga kis hóbertos”, „Nagy gyerek”-ig változatos megszólítások és szófordulatok traktálnak az ezredes leveleiben.

Az alábbiakban egy rövid levélrészletet közlünk az Asszonyhoz, kit Teleki saját szavai szerint „oly nagyon szeretett”:

„Asszonyom! Én megközelítém kegyedet, felfedeztem a gyémántbányát, most ragyog a briliánt; a világ hódol és lábainál fetreng; exelenciás urak állanak tótágast, masinák füttyölnek lokomotív síppal kétségbeejtő sípolást; Kegyed ül ott páholyának trónján, szemeivel bűvöl, tekintetével bájol – s reped a férfiszív [...]

A szívnek nem lehet parancsolni; az én mentő karom vékony szalmaszál, elhervadt sárga őszi levél, a vízben fuldokló előtt, ha az erkölcsi erő hanyatlik, az örvény elnyeli áldozatát, s az áldozat kettő – én és kegyed. –

Én találtam fel a kincset, más gazdagszik utána, így volt ez világ kezdetétől mindvégig [...] S míg Kegyed gondtalan, könnyelmű, csábító életet tivornyáz, addig én itt árván, elhagyatottan és meztelen őrzöm az apám nyáját, eszem mézet és sáskát, s iszom a hó levét, s keserves gondolatimat, – lelkem gyáspilléit repítem oda, ahol engem már elfeledtek. –

Tessék – ! Kellt magának ostobaság? itt van egy fürtezet, parancsol még többet is, – szolgálhatok, – amilyen a mosdó, olyan a kendő –, kell magának skorpió? szolgálhatok tarantellával, okos ember az és tudós hazafi, aki túl tesz rajtam ostobaságban.

VÉGE. vége nincs

a szerelem a legdrágább kincs.” /Koltó, 1879. február 11./

Mi volt ennyi rajongásnak a jutalma? – kérdezhetjük Hatvany Lajossal. 1890-ben megjelent Kolozsváron a jóképű, fiatal fővárosi újságíró, Bródy Sándor, és elszerette a művésznőt az akkor már beteg és öreg Teleki Sándortól. Bródy egy hétfői béli tudósítás kedvéért utazott le Kolozsvárra, de a rövidre tervezett kiruccanás másfél évig tartott. S mire e kapcsolatból

1890 augusztusában a gyermek megszületett, Bródy megnősült – Budapesten. Nem Hunyady Margitot vette feleségül. Négy törvényes gyermeke mellett az ötödikkel, s egyben a legidősebbel – Hunyady Sándorral – tizenkét éves korában találkozott először...

Teleki Sándor már nem sokáig élvezte nagybányai házai kényelmét, 1892 májusában örökre lehunyta szemét.